

АН ПІЛЬГУК

УКРВИДАВ ЦК КПФУ
1943

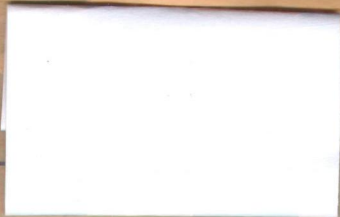
Ціна 1 грб.

V.N. Karazin Kharkiv National University

01094170

2

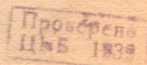
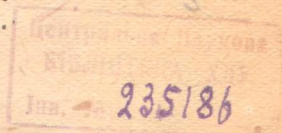
2/09)

ІВАН ПІЛЬГУК

НАРОДНИЙ СПІВЕЦЬ
БУКОВИНИ

ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ

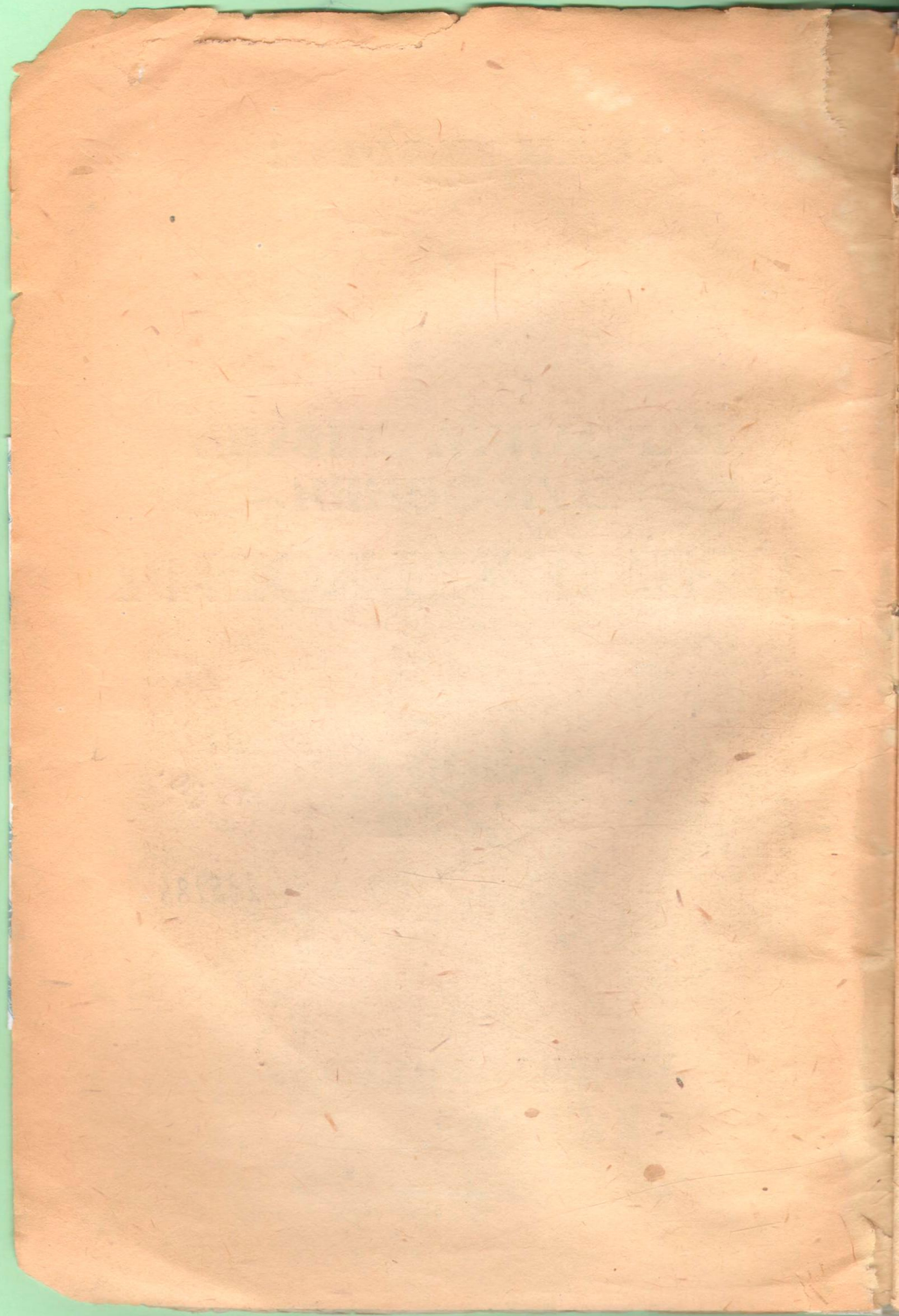

УКРВИДАВЦЬ КПС/У

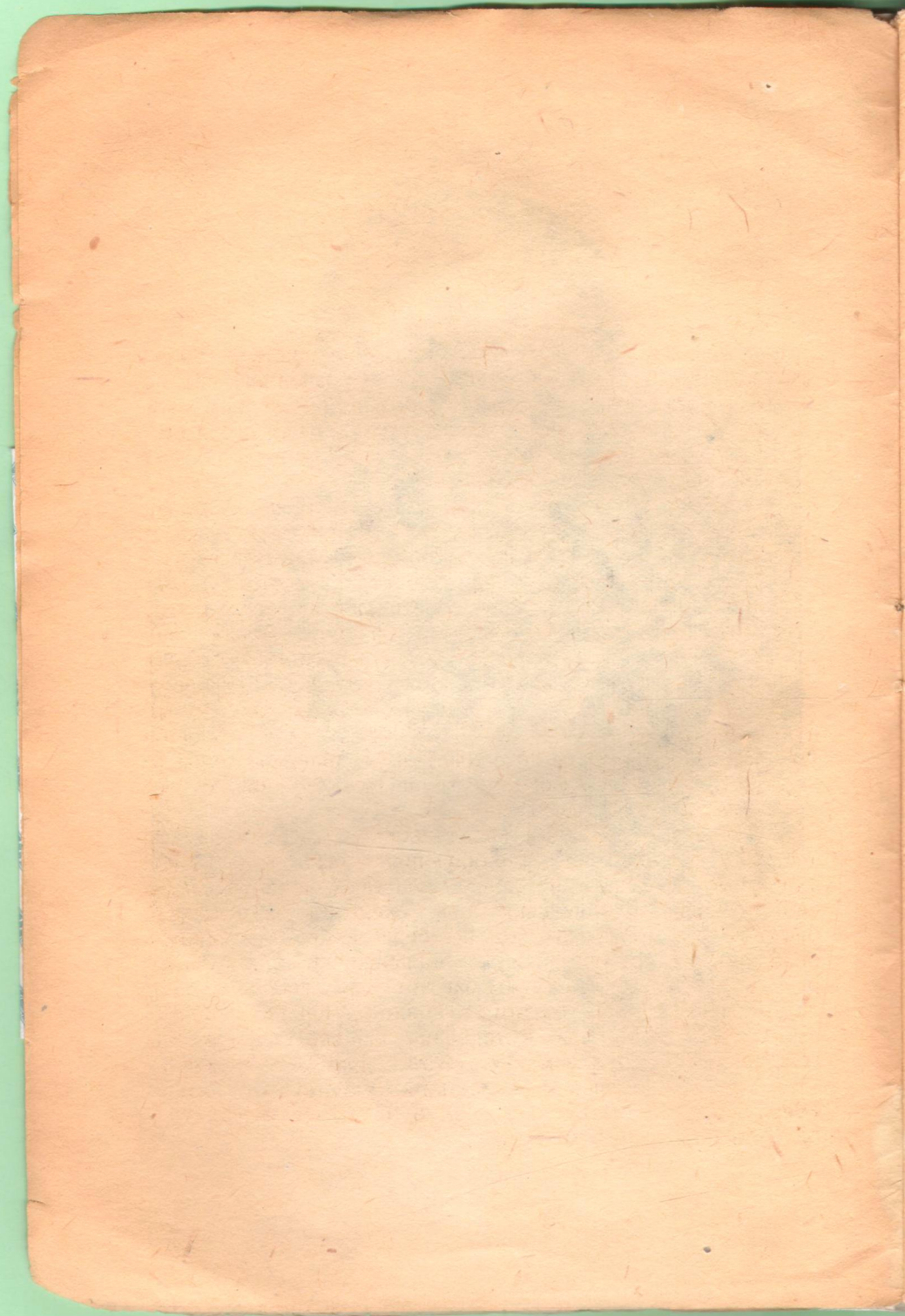
1943

59

64

Стародавня гуцульська легенда, використана Юрієм Федьковичем в поемі «Король Гуцул», розповідає про походження гуцулів, їх волелюбність і віру у своє майбутнє. За цією легендою гуцули були вільним народом і жили на березі Чорного моря. Звідти вони прийшли в буковинські гори під владою сильного короля. Тоді на горі Сокильській стояла святиня Лади — Даждбога, де містились дві статуї: одна — білобога, друга — чорнобога. На свято Купала гуцули принесли офіри білобогові і цим розгнівили чорнобога. Він вступив у єдиноборство з своїм суперником. Коли чорнобог перемагав уже білобога, король Гуцул заступився за останнього і переміг чорнобога. Білобог розгнівався з того, що в боротьбу богів втручається людина, і прокляв свого захисника. Від цього король Гуцул провалився в середину гори, яку названо Сокильською, бо король лежатиме в ній доти, доки Купало пустить своїх соколів. Проходить час. Король Гуцул прокидається і на запитання отроків і рицарів відповідає, що прийде час, коли він владно встане.

Прометеїстичний дух стародавньої гуцульської легенди відбиває волелюбний, непримиренний характер гірських українців — гуцулів, що довгі століття вели боротьбу за свої кучеряві Буковинські гори, скелі та за оспіваний бистроводний Черемош. Гуцули зберегли свої національні особливості, легенди, повір'я, мальовничий одяг, багаті ритуали і традиції. На ґрунті багатой гуцульської народної поезії зросли співці зеленої Буковини. Перший поет гірських гуцулів Микола Устиянович оспівав привільність, волелюбність своїх земляків. Його вірш «Верховинець» став улюбленою піснею в Західній Україні під назвою «Верховино, ти світку наш». Це було тільки літературне пробудження в Буковині.

Основоположником нової літератури в Буковині став Юрій Федькович, який увів буковинську літературу в єдиний потік загальноукраїнської літератури. Його творчість припадає на кінець 50-х та на 60—70-ті роки, коли в наддніпрянській літературі було вже завершено становлення нової літератури і імена Котляревського, Квітки, Шевченка, Марка Вовчка були сприйняті народом. Їх творчість знайшла широкий відгомін по українській землі і докотилась розлогою луною до Карпатських гір. Штучний австро-російський кордон, що шматував живе тіло української нації, не міг стримати тієї могутньої сили слова, що полилась з Наддніпрянської України. До цього слова з загамованим подихом прислухались пригноблені Галичина і Буковина, що стогнали в ярмі цісарської неволі Австро-Угорської імперії. І от в гірській Буковині відгукнувся на палке слово наддніпрянців «гірський соловій». В його піснях повстала мальовнича Буковина, загомоніли ріки і ущелини своїми стародавніми легендами і переказами; постав оригінальний своїм побутом народ. То був Юрій Федькович, про якого пізніше буковинський письменник Марко Черемшина говорив:

«Ще наша зелена Буковина спала тихим сном, ще була недоступним, світом забутим закутком України, як нечаяно цей гірський соловій у гірському лузі, заспівав могутню пісню верховинський гуцул і, розбудивши нею сплячих, вніс життя, вніс весну у студену хату та й тим зайняв перше місце обіч безсмертного Тараса». (Промова Черемшини на концерті, присвяченому Федьковичеві).

Життя Юрія Федьковича оригінальне і повчальне. Він не зрадив тих слів, з якими звертався до товаришів у останні роки життя: «Я готов все моє принести на вівтар матері Русі, на вівтар людськості». (О. Маковей «Життєпис Осипа-Юрія Федьковича», Львів, 1911 р., стор. 570). Все життя Федькович віддав своєму народові і вніс в українську культуру та в культуру людськості безсмертні зразки художнього слова. Над забитою, національно і соціально поневоленою Буковиною пролунав сміливий голос гірського велетня — і воскресли в поезії легенди і казки забутих предків. Це був голос народу Буковини, що в піснях, казках і легендах висловив з усією щирістю свої бажання на життя. В тому голосі заговорив народ гірської України... Ось проходять гірські пастухи, волелюбні, суворі і спі-

вучі; ось видається вольова постать народного месника Довбуша та ватаги опришків; а там, повиті фантастичним серпанком, підіймаються стрімкі скелі, а в долині дзвенить, як пісня, і рве каміння улюбленець гуцулів — Черемош. У всій красі, суворості й казковості вимальовується Буковина з творів Федьковича. Поет виконав свою обіцянку:

Зорю свою Буковину,
Як наш Тарас, як мій тато
Научив мене орати,
І віру, любов, надію
Буковинов скрізь посію.

(«Нива»).

Народний поет Гуцульщини покликаний до творчості тим полум'яним словом, що пронеслось над Великою Україною, проголошене Тарасом Григоровичем Шевченком. Те слово знайшло відгомін і обізвалося дзвінкою луною в Карпатах та пробудило до життя нові літературні сили, зміцнило віру в перспективність розвитку народної творчості. Ім'я Шевченка стає гаслом, навколо якого об'єднуються молоді літератори Західної України.

Розповсюдження творів Шевченка сприяло розвитку літературного процесу Західної України на нових етапах. На колосальну роль Шевченка в культурному і суспільному процесі Західної України указували демократи пізніших часів. Так, Павло Грабовський, відбуваючи заслання, писав у газеті «Сибирский листок» про Шевченка і справедливо відзначав:

«З творами Шевченка вперше проникли з Росії в Галичину кращі віяння епохи, вперше відбулося на ґрунті цих віянь істинно братерське єднання між Австрійською та Російською Руссю,— те міцне духовне єднання, яке врятувало русинське суспільство в Австрії від остаточного злиття з польсько-румунсько-шляхетськими елементами, а руський народ, крім того, і від соціального поневолення своїм і чужим. І цих результатів русини домоглися за недовгий порівняно строк шляхом освічення селянської маси і поступового засвоєння тих демократичних тенденцій, які через Шевченка і українську літературу проникли з Росії. Русини зрозуміли потроху, що їх порятунок не в «панській ласці» зовні, а в громадській самодіяльності, якій і віддали всі свої зусилля. Почала розвиватися прогресивна література, виникли просвітні товариства, було звернено увагу

на безвідрадний економічний стан селянської маси та її розумову темряву: інтереси народу були поставлені на перший план і в цьому напрямку пішла дальша робота інтелігенції».

В творчості народного поета гуцулів Федьковича є спільне з творами Шевченка в тематиці, в ідейному спрямуванні і в пісенності. Та і в житті ці два народні поети були пристрастними людьми монолітних характерів.

Федькович народився 8 серпня (н. ст.) 1834 року в гуцульському містечку Сторонець-Путилів, серед розкішних гірських краєвидів Буковини. Батько Осипа поляк-управитель поміщицького маєтку Адальберт Гординський-Федькович; мати — українка. Батько звав Осипа польським ім'ям — Юзьком, а ксьондз записав його на ім'я Домінік. Так Федькович мав кілька імен, але сам звав себе і підписувався «Юрій Федькович». Це імення було прийняте при переході пізніше Федьковича у православ'я.

Поетично-мальовнича Гуцульщина з багатою рослинністю, із гомоном гірських рік, із кучерявими схилами та розлогими долинами породила з дитячих літ любов до краси природи та до земляків-гуцулів. Гуцульські казки, пісні та перекази про безстрашних повстанців чарували дитячу уяву майбутнього поета. Оселя Федьковичів була розташована серед узгір'їв, у долині ріки Путилівка, яка впадає в оспіваний в західноукраїнській поезії Черемош. Пісні про грайливий, бистроводний Черемош, легенди про гірське верхів'я — Чорногору та казки про походження скель породжували поетичні поривання вразливого хлопця. Чув перекази та легенди Осип від матері та старшого брата і сестри, які були нерідними по батькові. Батько був типовий управитель-шляхтич. Він жорстоко ставився до нерідних дітей та до матері Осипа, називав її холопкою. Це породило в хлопця ненависть до батька — шляхтича і ще більше ріднило з матір'ю. Вразлива вдача Осипа відгукнулась на сімейні пригоди. Він з дитячих років був задумливий і мовчазний. В цій задумливості й мовчазності було також щось сприйняте від вдачі гуцулів.

Породжена з дитячих років ненависть до батька залишилась на все життя у Федьковича. Коли дорослим, будучи офіцером, Федькович зустрівся з батьком, то обмежився мовчанкою, а на зауваження батька при зустрічі про те, що Осип його син, останній мовчазно залишив стіл,

за яким сидів батько. Ненависть до батька-шляхтича була ненависть українця-гуцула до самолюбного і жорстокого шляхтича. Недаремно в автобіографічних згадках Федьковича багато є вигаданого. Письменник не хотів визнавати управителя-шляхтича за батька і розповідав, що його справжній батько селянин-гуцул, з яким була знайома його мати. Все це, вигадане поетом, говорить про його ставлення з одного боку до жорстокої шляхти, а з другого — до народу. Ненависть до батька-шляхтича зусилувала любов до гуцулів і привертала до багатої поезії цієї частини оригінального українського народу, що, не зважаючи на віковічні утиски то від молдавських бояр, то від шляхтичів, зберіг свою мову, мальовничий одяг і багатий ритуалами побут.

В 1848—49 році батько Осипа переселився до міста Чернівці, а мати залишилась на невеличкому господарстві в Путилові. Довелося і Осипові йти шукати заробітку на хліб. Він подався в Молдавію, закінчивши 14 років Чернівецьку реальну школу.

В Молдавії працював Федькович на різній роботі, учився літографічного мистецтва, потім працював при аптеці. 1852 року повернувся Федькович в Чернівці і батько віддав його в солдати австрійської армії. Найкращий вік своєї молодості від 19 до 29 років пробув Федькович в австрійській армії, саме років посилення реакції після революції 1848 року. Така армія була чужою для юнака з поетичною вдачею. В армії карали солдатів буками, шпіцрутенами. Рік був Федькович рядовим солдатом, а потім надано йому нижчі офіцерські чини. Ставши офіцером, Федькович не цурався солдатів, проводив час з солдатами-гуцулами, співав з ними народних пісень та слухав казок та легенд, а часом сам розповідав. В своїй автобіографії Федькович згадував: «Ще сього дня нагадую собі ті любі вечори, коли, бувало, під касарнею¹ в світлі луни мене браття обсядуть, а я їм співаю, аж ся не одному часом сльози лицем котили; а як ся наспіваю, то уповідаю їм або сестрині казки, або о вандрівці»².

В армії Федькович перечитував німецьких класиків — Гете, Гейне, Шіллера та пробував писати вірші німецькою

¹ Під касарнею — під казармою.

² О вандрівці — про мандрівку.

мовою. 1859 року спалахнула війна з Італією, і Федькович в чині підпоручика взяв участь в походах, побувавши в великих італійських містах — Венеції, Мілані, Вероні. У часи цього походу Федькович написав перший вірш українською мовою — «Нічліг», в якому висловлює сумні думки про «жовніра» (солдата):

Звізди по небеснім граді¹
І по одній, і в громаді
Як то любо заснивали²,
Де жовняри спочивали.
Но як збліднуть тихі зорі,
Світле сонце зійде д'горі,
Хто тогді нам, бідним, скаже,
Де котрий з нас нині ляже?
Де хто ляже, божа воля!
Є де спати, много поля.
Є де голов приклонити.
А зірниці ймуть світити.

Коли закінчилась війна поразкою для Австрії, Федькович разом з австрійською армією повернувся у Відень, а потім полк, в якому служив поет, переведено в Чернівці, де й провів Федькович час до 1861 року. Тут він мав зв'язки із чернівецькими студентами-українцями, що утворили літературний гурток (Антон Кобилянський, Кость Горбаль). За ці роки написав Федькович ряд поезій, частину яких надруковано у львівському «Слові».

1861 року була упорядкована А. Кобилянським брошура «Слово на слово до редактора «Слова». В передмові Кобилянський доводив, що треба писати народною мовою, а не церковно-слов'янським «язичієм», і як зразок наводив поезії Федьковича. Ця брошура зробила відкриття поезії Федьковича і в скорому часі (1862 рік) вийшла друком повніша збірка під назвою «Поезії Іосифа Федьковича, ч. I», упорядкована видавцем «Слова» Дідицьким, який у передмові до збірки говорив: «Із серед руського народа, з сім'ї

¹ Град — город.

² Заснивали — засяяли.

буковинських верховинців, поетичним настроєм духа багато озарених, явився для нас півець, самородний геній людської поезії, котрий, мов фенікс, на протилежному кінці Малої Русі возлетів із родинних гор, аби новим життям засіяти понад попелища, в котрих скрито недавно посвятити останки Тараса Шевченка». Це був перший відгук про поезію Федьковича. Порівняння його з Т. Шевченком у свій час відіграло роль в піднесенні літературного руху Буковини і вплинуло на самий процес творчості Федьковича. Підбадьорений поет продовжував з більшим піднесенням творити, орієнтуючись на поезію Т. Г. Шевченка.

Будучи незадоволеним з свого становища в австрійській армії, Федькович часто скидав військовий мундир, переодягався в гуцульське народне вбрання, збирався стати мандрівним лірником.

Після Чернівців довелося Федьковичу ще мандрувати з військовою частиною до Семигороду (Угорщина). Нарешті він здійснив свій задум залишити військову службу. Це сталося 1863 року. Відтоді зажив поет серед гір гуцульських в рідному Сторонець-Путилові. Одягався він у селянське вбрання, сходився з селянами, захищав їх у судовім процесі, коли поміщики забирали селянські землі і худобу (відомі сервітути). Селяни виявляли прихильності до Федьковича і обирали двірником (старостою) громади і Сторонець-Путилові.

Дбаючи за освіту селян, Федькович навчав дітей та упорядкував буквар для народних шкіл (1866 р.), але його не прийняла консисторія в Чернівцях.

В 1872 році Федькович писав:

Піду я у Львів, там красний, кажуть, город,
Високі церкви та прешильні палати;
А все бо вищі золоті наші гори.

Так поет зважував свій перехід до Львова на запрошення товариства «Просвіта» бути редактором видань товариства.

Пробувши чотирнадцять місяців у Львові, Федькович повернувся знову до рідного села в гірську Буковину, де старанно працював над темою «Довбуш». 1876 року перїхав поет в Чернівці, де рік тому було відкрито університет. Тут він зв'язується із студентською молоддю, видає

свої твори, очолює культурний осередок та редагує «Буковину». Останні роки життя теж провів Федькович в Чернівцях.

1886 року було відсвятковано 25-річний літературний ювілей Федьковича, що викликало в поета нові бажання працювати, і він береться за перо та закінчує за два тижні до смерті драму «Богдан Хмельницький».

1888 року 11 січня (н. ст.) Федькович помер в Чернівцях. Не зважаючи на лютий мороз і метелицю, посходилися люди із різних сіл гірської Буковини ховати свого улюбленого поета.

Влітку 1888 року поставлено на могилі поета Буковини пам'ятник, який бажав він мати, висловлюючись про це ще 1873 року: — «Коли я вже собі заслужив або коли ще собі заслужу на те, щоб на мою пам'ятку ставили статую або малювали мене на образі, то я бажаю собі, щоб се так зробили. Чи пластично, чи на образі я маю бути не в іншій, тільки в гуцульській ноші...¹. У кого серце повне любові й щира рука того прошу о ялиці², рожі і барвінок на моїй могилі і довкола неї. Чи найде ся хто такий?.. У головах не ставте мені хреста, лише засадіть ялицю. Хрестів я мав досить у своєму життю».

Творчість Юрія Федьковича велика. Він відомий як поет, прозаїк і драматург. Поезія Федьковича тематично багата. Спочатку займає основне місце військова тематика про становище солдата, новобранця. В цій поезії висловлюється співчуття до долі солдата (жовніра). Жовнірська тематика в творах Федьковича має особливість критичного висвітлення становища гуцула в загонах чужої цісарської армії. В поетичних нарисах військової тематики чути подих живого серця, сповненого любов'ю до народу.

В часи розквіту поетичної діяльності Федькович, передусім, ставить героїчну тематику. Народного ватажка Довбуша, повстанців-опришків автор підносить на рівень легендарно-героїчних звиязців. Одноразово в цих творах з великою художньою силою показано життя гуцулів та сувору красу гірської Буковини. Життя гірських повстанців-опришків, легенди про Довбуша полонили поетичну уяву

¹ Ноша — одежа.

² Ялиця — ялинка.

Федьковича. Образ Довбуша прикрашено в казкові барви. Він живе на Чорногорі, бореться за долю гуцулів. Серед гір блукає примара — його кохана, що вбила героя зрадливо золотими кулями. Древа серед гір розповідають легенди про події. В цій казковості велика художня сила поезії Федьковича. Справедливо Леся Українка назвала його кращим стилізатором серед поетів Буковини. Щоб відчувати майстерність передачі легендарних сюжетів Федьковича, треба уявити сувору красу гірської Буковини та життя гуцулів. Тільки глибоке знання народної поезії гуцулів дозволило Федьковичу так легко перенести її до творів.

Поетичні описи природи мають відмінну особливість в ліриці Федьковича. Око поета вловлює гармонію звуків, кольорів, ліній і просторів, які сприймаються в колі далекого виднокругу.

На чім то поберіжжю збіжжя золотіють,
І покоси шовкові колом зеленіють,
І шумя ту темні луги, тай там шелевіє,
Там хатина у садочку, ту ся двір біліє,
Ту соколи підлітають, ту вірли скочують,
А по борах соловії сум на сум щебечуть?
Чуєш, десь мала хлопчина на сопівці грає,
Дівче кваплять до керниці, думку ся співає,
Всюди любо, всюди красно, всюди лиш би бути —
О, дністрові береженьки, можна вас забути?

Поезія Федьковича у її багатстві тематичному, в пісенності і в глибокому ліризмі була перегуком з поезією кращих майстрів художнього слова і особливо з поезією Шевченка.

В розквіті творчих сил Ю. Федькович найбільше орієнтувався на Т. Шевченка. Він в ряді своїх поезій перегукується з великим народним поетом, вважаючи останнього своїм батьком, старшим учителем. Про це говорить поет у вірші «Тарасові Шевченкові на вічну пам'ять»:

І ти, батьку, возопів нам
Таку пісню нову,
Чистим серцем, чистим духом,
Чистим рідним словом.
І собрав нас своїм гуслом
У собор великий,
І здрігнулись на престолах
Черлені владики..

Поезія Шевченка вселяла Федьковичу віру в перемогу добра, правди і загальнолюдських гуманних ідей. Народний поет гуцулів переймає ці ідеї і проголошує:

Всі тирани
З усього світа
Не годні їй заголочить,
У землю убити.

Гнівні рядки поезії Шевченка Федькович переносить у свій твір, частково перефразовуючи їх:

І до мечів своїх ясних
Протягнули руки,
І віддадуть кару в кару
І муки за муки.

Ці рядки нагадують рядки з поеми Шевченка «Гайдамаки»:

Замучені руки,
Розв'язались — і кров за кров,
І муки за муки.

Вживаючи перефразовані рядки з поеми «Гайдамаки» у вірші-присвяті Шевченкові, Федькович указує на ті твори українського великого народного поета, які породжували героїчні мотиви і в його поезії. Про наслідування поезії Шевченка говорить Федькович і в інших своїх творах. У вірші «Співацька добраніч» відгукнувся Федькович на смерть Шевченка, надрукувавши твір у «Слові» 1861 року. Останні рядки звучать, як присяга буковинського поета продовжувати в творчості справу великого народного співця Шевченка:

Спи ж ти, руський соловію,
Я за тебе тужу,
А як тутки зазоріє,
Я тебе пробужу!

Народно-пісенна форма віршів Федьковича близька до форми поезій Шевченка. Так в формі народної коломийки поет висловлює сумні жовнірські думки про службу в цісарській армії, про втечу. Серед жовнірської поезії відоміші вірші «Думка», «Дезертир», «Ой, вийду я з хати». Жовнір хоче, щоб його тужні думки понесли в рідний край «у гори, у гори», разом з червоною китайкою, а при зустрічі з матір'ю, щоб китайка розповіла правду, від чого вона червона:

А як тебе питатиме:
«Чо кров'ю крашена?».
А ти кажи, китаєчко:
Цісарська слава
Красить наші китаєчки
Криваво, криваво.

(«Думка»).

Останні рядки вірша про «цісарську славу» звучать як протест поета, який уболіває за долю свого народу, за долю гуцула-жовніра, загнаного в чужий край з цісарською армією.

У вірші «Дезертир» розповідається про втечу молодого солдата із австрійської цісарської армії. З великим співчуттям передає поет переживання в армії юнака. Юнак читає листи від матері, сповнені гірких повідомлень про бідність.

У вірші зображено журливого солдата засобом пестливої форми слів: (читає солдат) «писанечко дрібненьке», «склонив же він головоньку», «згадає про неньку-стареньку».

Виправдуючи дезертирство із цісарської армії, Федькович цим висловлює протест проти несправедливості забирання у військо єдиних синів від старих матерів. Цим вірш «Дезертир» нагадує твір Шевченка «Сова», в якому зображено страждання матері-удови, що в неї забрали єдиного сина у військо.

В циклі жовнірських поезій висловлює Федькович тугу за тим, що тілами забитих буковинських юнаків в чужому краю, десь на полях Італії, годується хиже птаство.

Як народний співець гуцулів Ю. Федькович в циклі жовнірських ліричних віршів відбив настрої широких верств, що не мирились з системою німецько-австрійської вояччини, яка була засобом пригнічення слов'янських народів німцями в австрійській монархії. В циклі жовнірських віршів віддзеркалено ту соціально-національну боротьбу, що її вели українці разом з іншими слов'янами проти німецького колоніального гноблення в системі австрійської імперії. Тому до голосу Федьковича так пильно прислухався М. Драгоманов, який у публіцистичних працях розкривав ту небезпеку для слов'янських народів, що її несе німецько-солдафонська система в Австрії. Прислухалися до голосу Федь-

ковича і волелюбні слов'янські народи, перекладаючи його твори на свої мови. Таким чином, поставлена Шевченком на демократичний ґрунт ідея братства слов'янських народів підноситься своєрідно і пристрасно в поезії гуцульського співця.

Соціально-національні визвольні ідеї та сатиричні елементи, що пробиваються в жовнірській поезії Федьковича, з часом зростають, набувають більшої чинності в жанрі сатири та історичної поеми. Зразком сатири Ю. Федьковича може бути вірш «Пречиста діво», написаний 1861 року. В ньому вжито заголовком та повторюється в кожній строфі речення з церковного урочистого гімну в іронічно-сатиричному плані. Тому слова із церковного гімну звучать повним дисонансом в порівнянні з різкими малюнками буденної дійсності. Там молодий солдат забитий, там померле сирота біля лона матері, там блука безрідна дитина — і на все це відповідь іронічно-сатирична: «Пречиста діво, радуйся, Маріє». Поет переконливо, системою яскравих малюнків розкриває, як за серпанком гімнів, що проголосують офіційно радість, криється справжнє моторошно-жахливе життя народу.

Як зразок художності, яскравості барв вірш «Пречиста діво» один з найхарактерніших серед сатиричних спроб Ю. Федьковича. Кожна строфа вірша береться в кільце рядками із церковного гімну, а середніми рядками строфи передається стислий, але вразливий малюнок. Приміром, середня строфа:

Пречиста діво, радуйся, Маріє.
Під плотом сіла удовиця мати,
До себе тулить бідне сиротяти.
І плаче ревне, серденько їй мліє.
Бо вже не плаче, вже і не голосить,
Зірниці плачуть, а дзвінок німіє..
Пречиста діво, радуйся, Маріє.

В першій строфі сатири поет зображує чарівну природу, але червоні кров'яні кольори говорять про тривожні думи поета. Наростання тривоги віщують також звуки природи:

У синє море сонце ясне тоне,
І своє світло, ніби кров, червоне
По всій країні доколя сіє,—
А там зозульку в гаю десь чувати,

А там дзвіночок став селом кувати,
Там в борі вітер листям шелелів.

В циклі поезій Ю. Федьковича «Окрушки» — сатиричні елементи дишуть революційно-демократичним духом і нагадують гнівний вірш Т. Шевченка, приміром:

Поборники правди во віки муть жить,
Владики неправди ті попропадають!

Або:

І всім буде кара і всім нагорода!
Криваві потоки не пусто ринуть.
Не бог ме судити, — а в руки народам
Віддасть він страшний, праведний суд!

Останні рядки мають змістовну співзвучність з гнівними рядками Шевченкового твору «Осії глава XIV».

Громадські мотиви жовнірської лірики та елементи сатири в поезії Ю. Федьковича знаходять повніше закруглення в жанрі поеми. На тему про життя гуцула-жовніра написано одноіменну до раніше названого ліричного вірша поему «Дезертир» та поему «Новобранчик». В цих поемах розкрито жахливе життя цісарської казарми, неправий суд над жовніром, фізичне катування, моральні муки. З сторінок названих двох поем у всій непривітності видається система австрійської цісарської воячини, а з другого боку тут протиставлено волелюбний, непримиренний дух гірського гуцула.

Центральне місце в творчості Ю. Федьковича займає жанр історичної поеми. Народний поет гуцулів підносить історичні теми, які розповідають про героїчну боротьбу народу проти цісарської влади та проти польського панства. Цим історичні поеми Ю. Федьковича споріднені з історичними поемами Шевченка. Як Шевченко в історичних поемах розкриває силу свого народу, так і Федькович в поемах «Лук'ян Кобилиця», «Довбуш» поетизує сміливу боротьбу народних ватажків.

В поемі «Лук'ян Кобилиця» зображено епізод із революційних подій 1848 року. Кобилиця — це історична постать. 1843—1848 років селянин-гуцул підіймав селян проти австрійської влади. Він був депутатом до віденського парламенту. Озброєні загони Кобилиці становили грізну силу.

Вони несли помсту ненависному панству. Але коли в Австрії перемогла реакція, то багато гуцулів-повстанців було перевішано, а Кобилицю замордовано.

Історичну поему «Лук'ян Кобилиця» написано в часи розквіту творчих сил Федьковича — 1862 року. В ці роки Федькович уважно перечитував поезії Шевченка. Це відбилося на поетичних прийомах поеми «Лук'ян Кобилиця». Починається поема рядками:

Було колись в Буковині —
Добре було жити.

Ці рядки нагадують перші рядки Шевченкового «Івана Підкови».

Було колись в Україні
Ревіли гармати;
Було колись — запорожці
Вміли панувати.

В поемі зображено Лук'яна Кобилицю, як поборника за права гуцулів. Після історичних згадок про долю Буковини, в поемі подається образ героя, який висловлює свою любов до краю:

Обіззався Кобилиця:
«Гори мої сині,
Або я вас вирятую,
Або за вас згину».

Портрет зажуреного Кобилиці після повернення із австрійської столиці зображено по-народному.

Сидить Лук'ян кінець стола,
На руки схилився;
Сидять кругом депутати,
Кожний зажурився.
Вернулися сеї ночі
Від цісаря з Відні,—
І там певна порадонька
Головоньці бідній...
Цісар сидить на стільчику
Та в картах ся грає,
А ті гори буковинські
Нехай пропадають...

Лук'ян Кобилиця вирішує виступати проти австрійського уряду. В словах героя, який звертається до народу, чути пристрась і рішучість. Тут вживаються алегоричні образи — «у гуцульській хаті», символічні порівняння — «наша правда велика, як сонце».

Скочив Лук'ян ізза столу:
«А сором бо, браття,
А сором бо журитися
У гуцульській хаті.
Наші батьки не журились,
Та й нам ще не конче
Журитися! Наша правда
Велика, як сонце!..
Ми не платим цісарщину,
Щоб німці зза того
Справляли нам кайданнячко
На руки, на ноги!».

Кобилиця їде до Угорщини, щоб зв'язатись з угорськими повстанцями, і велить товаришам приготуватись до виступу.

Зображуючи з великою любов'ю народного героя Буковини, Федькович підносить ідею боротьби гуцулів за визволення. В кінці поеми автор натякає, що ця боротьба продовжується, і закликає «стада допасати». Це ті стада вороних коней, що їх велів підготувати раніше Кобилиця, щоб бути готовими зі зброєю в руках сісти на них, коли настане час.

Ідея твору підсилюється іронічним натяком на австрійського цісаря, іронічним побажанням йому загинути:

А ми підем з топірцями
В зелену діброву.
Та витешем домовину
Велику, кедрову,
Та пішлемо до цісаря
В німецьку столицю...

Зображуючи історичні події 1848 року, Федькович в поемі вносить ліричні звертання. Так, поема починається звертанням до давньої минувшини, коли ще буковинці не знали кріпосницького гніту.

Розповівши про те, як буковинці потрапили в неволю, поет звертається до рідної країни, висловлює тугу і біль за народ:

Буковино, серце моє,
Лишенько з тобою.
Шумить, летить наш Черемух
Кривавий у море.
А могили берегами
Чорніють, як гори:
Кого ляхи замучили,
Кого утопили,
А хто не ждав, поки втоплять,
Сам скочив у хвилю.
Сумно зарув наш Сокильський...

Ідеї соціально-національного визволення гуцулів з ярма німецької воячини та румунсько-боярських утисків, поставлені в жовнірській поезії Ю. Федьковича, в темах історичних звучать ще з переконливішою силою. Лук'ян Кобилиця виступає в поемі, як народний герой, що підіймає народні маси на боротьбу проти соціально-національного гноблення українців у Західній Україні. Федькович каже, що кайдани колоніальної неволі для українців в Австрії кують німці. Все це робиться за вказівками з німецьких столиць. Тому поет, говорячи іменем народу, висловлює побажання загибелі німецьких коронованих деспотів. Гуцули завжди готові приготувати кедрову домовину і послати її «в німецькі столиці».

Войовничий, непримиренний дух гірських українців-гуцулів, відтворений в історичній поемі «Лук'ян Кобилиця», говорить про віковичну боротьбу українського та слов'янських народів проти зазіхань німецьких загарбників. Не раз в історії українського народу підіймалась могутня хвиля народного руху проти цих хижацьких замірів і завжди український народ виявляв свій героїзм у запеклій боротьбі. Таку славу сторінку історії нашого народу ілюструє поема «Лук'ян Кобилиця».

Друга історична поема Федьковича, що набула не меншої популярності, — «Довбуш». Багата народна поезія Західної України про ватажка Довбуша послужила матеріалом для кількох художніх творів Федьковича. Не раз поет повертався до цієї теми, пишучи то драматичні нариси, які потім зведено в трагедію на 5 дій, то пробуючи в поезії давати окремі епізоди героїчно-легендарного життя народного ватажка Довбуша.

Поема «Довбуш» («Гей, чи чули, люди добрі») є спробою розповісти про загибель Довбуша так, як це переказували народні легенди. Згодом письменник цю тему поповнював. Розповідаючи в баладній формі про зустріч Довбуша із коханкою Дзвінкою, Федькович водночас говорить про велику відданість ватаги повстанців своєму отаману. А що в народній поезії образ Довбуша і образ Кармелюка мали багато спільних рис, то і в поетичному нарисі Федьковича помітні ці особливості; так починається нарис повідомленням про чарівну красу Довбуша.

Гей, чи чули, люди добрі,
Перед ким то звірі стинуть,
А за ким то молодиці,
А за ким дівчата гинуть?
То наш Довбуш, наша слава,
то капітан на Підгір'ї,
Красний, красний, як царевич,
двадцять років і чотири.

В зображенні вроди героя є спільні риси із початком казки Марка Вовчка про Кармелюка. Це художня особливість казок. Так улюблених героїв народ прикрашував і ідеалізував. Як Кармелюка, за даними народної поезії, кохають дівчата, молодиці, так кохають і Довбуша. Цим теж виявляється приязнь народу до ватажка. По-казковому зображено і «ясну» зброю Довбуша:

На той топір його ясний
Клади пімці много сталі,
А на тії порошниці
били угри злота много,
А той ремінь більше вартий,
як удвоє царства твого.

Змалювавши казковими фарбами портрет героя, поет говорить про його вдачу. Герой сумує, замислюється і журно клонить голову: йому «серце в грудях мліє». Все це подається на фоні чарівної ночі в Чорногорі, де «місяць світить, місяць мріє».

Ясна нічка в Чорногорі,
місяць світить, місяць мріє,
А капітан ходить сумно,

чось му серце в грудях мліє:
Ні топірчик вже не пестить,
ні кресає не обзирає,
Ходить, ходить по долині,
клонить голов'та й думає.

Так зображено героя, зачарованого красою Дзвінки. Але він не втрачає і тепер своєї волі і сили.

А капітан став над ними,
рве пістолє, зводить скали;
Грим!.. а збуїв¹ тисяч двісті
на ногах вже поставали.

Про велику силу героя розповідає також поет, зображуючи його зустріч із Дзвінкою:

Та й ухопив за одвірки:
яє солома все ся крушить,
Двері гримли серед хати..

В ряді інших поезій Ю. Федькович часто звертається до народних легенд про Довбуша. Народні героїчні легенди про гірського ватажка Довбуша в західноукраїнському фольклорі займають чільне місце. Довбуш живе серед Карпатських верхів'їв, одно з яких має назву Чорної гори тому, що тут Довбуш переміг Чорну Биду, злого Арідника, одержав за це незрівнянну силу і безсмертя. Героя не бере звичайна куля. Він може загинути тільки від зачарованого набою, який має складатись з спеціальних зерен та тієї золоті волосини, що росте на голові героя. І це тільки при умові, коли влучено буде у певне місце під рукою Довбуша.

Коханка-чарівниця Дзвінка відіграє зрадливу роль, щоб знищити Довбуша. Ця багата легендарність знайшла відбиток в поезії Федьковича. То в ній зображено юнака, який шукає долі на Довбушевій могилі («Убогий легінь», «Доля»), то юнакові мариться ватажок і він бачить у сні зловіще чарування, спрямоване проти ватажка («Сонні мари», «Дзвінка»), то передається епізод зустрічі героя з чарівницею Дзвінкою.

Героїчні народні легенди про гірських ватажків навiali велику тему поеми «Король Гуцул», що в ній втілено дух

¹ Збуї — повстанці.

прометеїзму, властивий волелюбним гуцулам. Поема відбиває в собі палку віру народу Буковини в своє вільне майбутнє.

Вся поезія Ю. Федьковича пройнята оптимізмом, властивим великому оптимістові — народу, що ніколи не втрачає історичних перспектив. Тематичні, ідейні, лексичні особливості поезії Ю. Федьковича дають підстави вважати його народним поетом гуцулів.

В тематичних шуканнях Федькович переходить від поезії до прози та драми, продовжуючи створювати народні образи. Поезія і проза народного гуцульського поета не мають розбіжності. Героїчні мотиви Федькович відшукував не тільки в історичних темах, а і в сучасному житті. Це шукання героїчного в сучасному житті помітне на творі «Сафат Зінич». Хоча образ Зінич з художнього боку не зовсім дороблено і завершено, однак в стислих нотатках про поведінку жовніра Зінич відбито вольову вдачу. «А що вже гордовитий був, то й не сказати: правдешній Буковинчик. Я було, аж його боюся, неначе якого офіцера, чи що. Такий то він був, оцей Зінич; і в очі му важко тобі подивитися».

Зінич співчутливо ставився до старої вдови та її дочки Марти, в яких був на постої. А коли молодий сербійнин Янко зрадив Марту і засватався до багатійки, то Зінич помстився за наругу над Мартою і за її смерть, застреливши під час весілля Янка. Коли Зінич було заковано в кайдани, то і тоді він твердо відповів, за що має терпіти кару:

«За правду, товаришу!» — промовив, як у дзвін ударив, а сам ні скривився».

Так у стислих нотатках Федькович створює образ народного месника, який може віддати своє життя, захищаючи скривджених та знедолених. Зінич нагадує народних месників в поезії Шевченка, Марка Вовчка — як от: Варнак, Кармелюк. Створюючи образ вольової людини, що несе помсту за скривджених, Федькович розкриває, які сили зберігаються в народі, вказує, що серед забитих, загнаних гуцулів не згасає бажання боротьби за кращу долю.

Не зважаючи на спільні композиційні особливості прози Марка Вовчка і Федьковича, в останнього є своє оригінальне. Це оригінальне виявляється в умінні згустити фарби і кількома стислими малюнками викликати емоційне

сприймання зображуваних подій. Оригінально Федькович підходить до розв'язки в прозових творах. Розв'язка настає раптово, навіть несподівано, але має певну логічну обумовленість. Переходячи різким зламом до розв'язки, письменник відтінює головніше в оповіданні і призводить до виразного сприймання ідеї твору. Зразком такої композиційної стислості може бути високохудожнє оповідання «Опришок». Опришками в Західній Україні називали повстанців. В оповіданні зображено невеличкий побутовий епізод із життя опришка. Композиція оповідання споріднена з композицією оповідань Марка Вовчка. Оповідає про себе та про зустріч із старим опришком парубок Іван. Федькович від рядка до рядка оповідання посилює інтригу і приводить до несподіваної для читача, але цілком обґрунтованої розв'язки.

Іван розповідає про себе, який він був забіяка та як часто доставалось від його кулаків всякому, хто підвернеться під руку. Через це батько відіслав сина в найми до селянина, який був опришком. Чому батько відіслав сина в найми, виявляється в розв'язці оповідання.

До дочки опришка ходив на побачення парубок Василь. Опришок, закликавши Василя, побив його, примовляючи:

— А не ходи ночами та закутками, як той злодій, але йди в хату, коли хочеш дівку взяти.

Побивши Василя, опришок дозволяє йому надсилати старостів. А далі випав вибір і на друга:

«— А ти, паничу, де сеї ночі ночував?

— У саді, а де ж би?

— Та не чув, як оці двоє нявкали цілу ніч під вишнею?

— Чому ж би не чув?.. Чув.

— А мені не треба було нічого казати? Так ти мені служиш?

Господи, як стане і мене цідити тою анахтемською нагайкою! Був би душу вигнав, якби не панночка та не Василь.

— А болить? — питає старий погоді.

— Болить! — кажу.

— А дуже?

— Дуже!

— А як ти других бив, то не боліло?

— Не буду вже! — кажу.

— Тепер же збирайся та рушай собі домів. А татові та

нені скажи, щоб за чотири неділі приходили до мене на весілля. Розумієш?

— Розумію!

— А ти будеш Василеві за дружбу. Розумієш?

— Розумію!

— Рушай!».

Дотепна розв'язка, не зважаючи на несподіваність, цілком вмотивована. Федькович цим кладе початок західно-українській новелі, що на пізніших етапах набула високої культури.

Тема прозових творів Ю. Федьковича — це переважно життя гуцульської молоді. Повість «Люба-згуба» — дає мальовничі описи ритуалу одруження, гулянки молоді біля церкви, танків, розваг гуцульських юнаків. Разом з тим проглядає в повісті палка вдача гуцульського юнака. Були спроби в критиці порівнювати повість «Люба-згуба» з Квітчиною «Марусею», але це порівняння може бути тільки в плані тематичному. Щодо динамічності, рис характерів персонажів повість Ю. Федьковича має свої особливості. Коли в Квітчиних повістях виступають риси лагідності, поміркованості молоді, то цього не можна сказати щодо персонажів повісті «Люба-згуба». Палке кохання до дівчини призводить до трагічного кінця. Під час весілля із ревності юнак гуцул орудує пістолями і лагідність ритуалу обривається драматичним епізодом. Дуже влучну характеристику персонажів повістей Ю. Федьковича дав О. Барвінський в спеціальній статті: «Гуцул з своєю натурою се мов би гірська річка, що журчить собі по ріняках чистенька та прозора аж до дна. Але горе, як ся річка виступить з своїх берегів і зашумить, зареве каламутною водою. Тоді великанські скелі та велетні-ялици або буки не годні опертись її розгуканим хвилям. Так з серцем гуцула». («Зоря», 1888 р., стор. 23).

Глибину переживань юнаків, щирість, непримиренність в боротьбі з неправдою подають оповідання «Безталанне кохання», «Побратим».

Майстерність прози Ю. Федьковича привернула увагу видатних знавців художнього слова. М. Драгоманов перший видав його повісті в Києві окремою збіркою 1876 року та присвятив їм велику статтю. Незабаром Драгоманов надіслав упорядковану збірку Тургеневу і одержав від

останнього лист, в якому підносились творчість Ю. Федьковича як найзначнішого письменника Буковини і Західної України.

Прозові твори Ю. Федьковича перекладені на європейські мови. Так, в часи діяльності письменника були перекладені його твори на мову польську — «Безталанне кохання», на чеську — «Стрілець», на німецьку — «Побратим», «Сафат Зінич».

Ю. Федькович був також драматургом. Його переклади з європейських драматургів-класиків відіграли позитивну роль в доборі репертуару для театрів Західної України. В 1869 році надруковано дві дії оригінальної драми «Довбуш», що потім Ю. Федькович написав в кількох варіантах українською і німецькою мовами. Написав також Ю. Федькович водевіль «Керманич або Стріляний хрест» та героїчну драму «Богдан Хмельницький». Драматичний доробок припадає на останні роки творчості і має в собі багато містичного. Так, часто якусь чарівну, таємничу роль відіграє якась річ, чи сполучення обставин.

Ціннішими в спадщині Ю. Федьковича є поезія і проза. Саме цими жанрами покладено тверду основу нової української літератури в Західній Україні. З виступом Ю. Федьковича буковинська література стала невід'ємною частиною загальноукраїнської великої літератури. В ній легендарний Король Гуцул став символом безсмертя народу, що приніс із сивезної імлі віків великі волелюбні заповіді своїх предків.

Художник В. Мироненко.

Редактор О. Ильченко.

И. Пильгук — Народный певец Буковины Юрий Федькович.

(На украинском языке).

А1526. Зам. 1312 2 друк арк. В друк арк. 42.000 зм.
Підписано до друку 5/VIII 1943 р. Тираж 10.000.

Друкарня в-ва «Московский Большевик».